

národní
úložiště
šedé
literatury

Harmonizace rodinného a pracovního života

Český statistický úřad
2011

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-203681>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 14.06.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

Harmonizace rodinného a pracovního života

V roce 2010 se uskutečnilo v rámci kontinuálního výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) šetření ad hoc modulu na téma „Sladění rodinného a pracovního života“ (AHM 2010). Téma tohoto zjišťování a soubor povinných informací byly pro členské země Evropské unie uvedeny v nařízení komise (EC) č. 20/2009 z 13. ledna 2009. Hlavním účelem šetření bylo získat informace o tom, kolik respondentů pravidelně pečuje o děti do 15 let nebo o osoby starší a jak tato péče ovlivňuje jejich ekonomickou aktivitu. Podrobněji byly zjišťovány údaje v domácnostech s malými dětmi o dostupnosti vhodných zařízení péče o děti a režim uspořádání pracovní doby u osob zajišťujících tuto rodinnou péči. Byly zjišťovány i odpovědi na otázky vztahující se k úpravám pracovní doby.

Šetření AHM 2010 bylo provedeno v rámci prvních návštěv v souboru všech bytů vybraných pro VŠPS v průběhu celého roku 2010. Cílovou skupinou byly osoby ve věku 15-64 let, většina otázek se však týkala respondentů, kteří pečovali o dítě ve věku 0-14 let.

I. Počet osob poskytujících pravidelnou péči dětem do 15 let a starším osobám

Celkový počet osob ve věku 15-64 let dosáhl v roce 2010 téměř 7,4 miliónů. Z nich třetina (méně než 2,5 miliónu osob) uvedla, že pravidelně pečuje alespoň o jedno dítě do 15 let, o osobu starší 15 let nebo souběžně pečuje jak o dítě, tak o starší osobu. Značný rozdíl je mezi muži a ženami. Zatímco podíl žen poskytujících uvedenou péči přesáhl 36 %, u mužů to bylo o málo víc než 30 %.

Jednoznačně převažuje péče o vlastní dítě (nebo dítě partnera) ve věku do 15 let bezprostředně v domácnosti respondenta. Tuto péči poskytovalo 1 863,9 tis. osob, tj. o něco více než čtvrtina všech obyvatel ve věku 15-64 let. Pokud vezmeme v úvahu i kombinaci péče o vlastní dítě s jiným typem péče, dosáhl počet pečujících o děti této věkové kategorie 2 018,8 tis. (27,3 % z celé cílové skupiny respondentů).

Druhým nejčastějším typem péče je péče o osobu 15letou a starší, která je nemocná nebo péče o osobu v pokročilém věku. Počet respondentů pečujících o tyto osoby byl podstatně nižší, po zahrnutí kombinace s péčí o děti do 15 let to bylo celkem 383 tis. Relativně vysoký počet osob v pokročilém věku však dlouhodobě využívá zařízení sociálních služeb, pečovatelské služby nebo specializovaná zdravotnická zařízení.

Počet osob poskytujících péči podle druhu této péče

Druh péče	v tis.		
	Celkem	Muž	Žena
15-64letí úhrnem	7399,5	3743,5	3656,0
z toho o:			
dítě mladší 15 let v domácnosti	1863,9	882,1	981,8
jiné dítě mladší 15 let	143,6	71,1	72,5
nemocnou/postiženou/starší osobu	291,0	118,2	172,9
kombinace péče o dítě mladší 15 let v domácnosti a jiné dítě mladší 15 let	86,0	44,9	41,1
kombinace péče o dítě mladší 15 let v domácnosti a nemocnou/postiženou/starší osobu	59,3	20,2	39,2
kombinace péče o jiné dítě mladší 15 let a nemocnou/postiženou/starší osobu	23,2	7,3	15,9
kombinace všech tří péčí	9,6	4,2	5,4
žádná péče	4922,1	2595,1	2327,0

Poznámka: Pro účely tohoto šetření byla za péči považována taková péče, která je poskytována pravidelně (týdně, měsíčně). Poskytování finanční pomoci nebylo zjišťováno. Obdobně nebyla za tuto péči považována péče o jiné děti či starší osoby, která měla charakter dobrovolnické nebo charitativní činnosti. Do péče nebyly zahrnuty ani případy, kdy tato činnost byla vykonávána jako zaměstnání. Naopak pokud respondent dostával pouze finanční podporu za péči o postiženou nebo starou osobu a o tuto osobu se pravidelně staral, byl považován za osobu pečující.

Téměř ve všech sledovaných druzích péče převažují ženy nad muži. Ve dvou nejčtenějších případech péče dosáhl index počtu žen k počtu mužů ve skupině pečujících o vlastní dítě do 15 let 111,3 a u péče o nemocnou osobu nad 15 let a osoby v pokročilém věku připadalo na 100 pečujících mužů dokonce 146 žen.

Jen mimořádně poskytovali sledovanou péči mladí ve věku do 19 let, kteří jsou sami převážně ekonomicky závislí. V souvislosti s rychle rostoucím počtem osob připravujících se na výkon povolání se této péči věnuje pouze desetina mladých ve věku 20-24 let. Ve skupině 25-29letých poskytovala tuto péči necelá třetina respondentů, což souvisí jednak s pozdějším ekonomickým osamostatněním a se zvyšujícím se věkem při zakládání rodiny. Zároveň lze pozorovat rychlý růst počtu domácností mladých, kteří žijí a hospodaří sami.

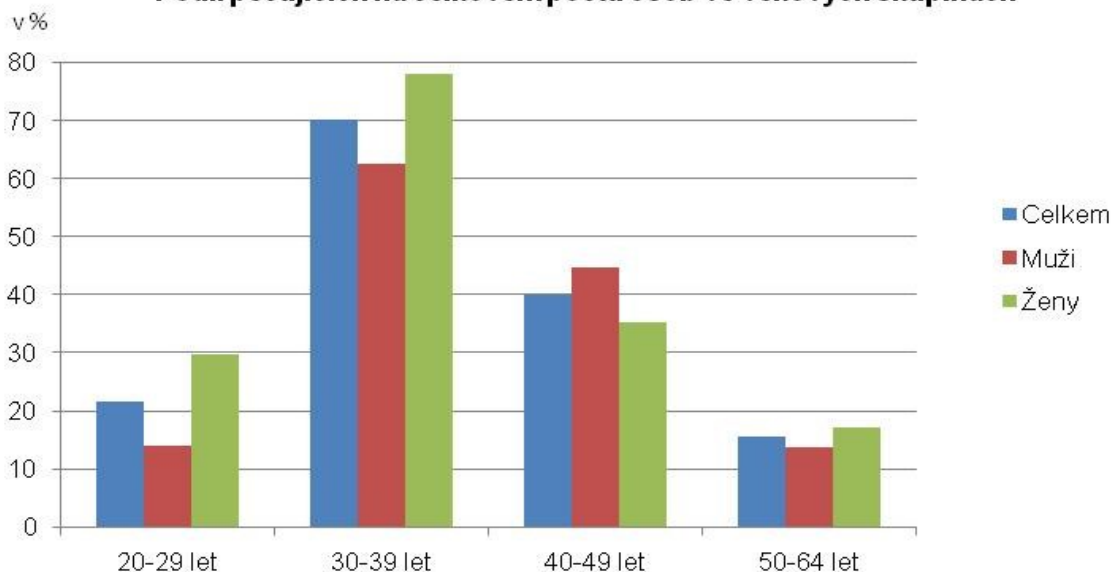
Podíl poskytujících péči prudce vzrůstá ve skupině třicátníků. Někaký typ péče zajišťovaly ve skupině 30-34letých dvě třetiny osob, ve skupině 35-39letých to již byly tři čtvrtiny všech respondentů. Třicátníci jsou nejčtenější skupina, poskytující sledovanou péči, zejména péči o vlastní dítě. Ve skupině čtyřicátníků již celkový rozsah této péče klesá. Vedle demografických faktorů to bylo způsobeno i tím, že v šetření byla sledována i péče o osoby nad 15 let pouze v případě, že se jednalo o nemocné nebo o osoby v pokročilém věku. Počet poskytujících péči po dosažení padesáti let rapidně klesá a ve skupině 60-64letých ji zajišťoval pouze každý sedmý respondent.

Věková struktura osob, které pravidelně poskytují sledovanou péči o děti nebo starší osoby

Ukazatel	Celkem	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
	abs. v tis.										
15-64letí úhrnem	2476,6	19,2	66,0	248,4	607,9	641,7	361,0	195,7	119,8	117,9	99,0
Muži	1148,0	6,5	18,2	87,5	258,7	314,5	202,2	114,4	62,8	47,3	35,8
Ženy	1328,6	12,7	47,8	160,9	349,3	327,2	158,8	81,2	57,0	70,5	63,2
	procento z celkového počtu osob ve věkové skupině										
15-64letí úhrnem	33,5	3,2	9,4	33,0	66,6	73,9	51,4	28,4	17,4	15,5	13,5
Muži	30,7	2,1	5,1	22,4	55,2	70,4	56,1	32,7	18,3	12,8	10,3
Ženy	36,3	4,4	14,1	44,4	78,6	77,7	46,4	24,0	16,6	18,1	16,4

Podíl žen poskytujících nějakou formu péče převyšuje podíl mužů až do čtyřiceti let. Ve skupině čtyřicátníků, ale i ve skupině osob 50-54letých, je naopak podíl pečujících mužů vyšší než podíl pečujících žen na celkovém počtu žen v tomto věku. To je způsobeno především věkovým rozdílem partnerů. Po dosažení padesáti let je již podíl pečujících žen opět vyšší než podíl pečujících mužů.

Podíl pečujících na celkovém počtu osob ve věkových skupinách

Předcházející údaje vyjadřovaly podíl pečujících mužů a žen na celkovém počtu mužů a žen daného věku. Jednotlivé druhy péče se však významně liší co do věkové skladby osob, které ji zabezpečují. Péče o dítě do 15 let v domácnosti se jednoznačně kumuluje do intervalu 25-44letých respondentů. Respondenti z této dvacetileté skupiny představují téměř 90 % všech osob pečujících o své děti přímo v domácnosti. Dlouhodobý populační vývoj se odráží ve skutečnosti, že nejvíce je těchto osob ve skupině 35-39 let.

Diametrálně odlišná je věková struktura osob **pečujících o jiné než vlastní dítě do 15 let v domácnosti**, tedy o dítě, které nežije ve stejné domácnosti nebo respondent pečuje o tzv. cizí dítě. Jde často o pravidelnou péči prarodičů. Forma této péče zahrnuje hlídání, pomoc s domácími úkoly, čtení a hraní si s dítětem apod. Počet mužů poskytujících pravidelnou péči těmto dětem je na rozdíl od péče o dítě ve vlastní domácnosti vyrovnaný s počtem žen. V širokém věkovém pásmu až do padesáti let převyšuje počet mužů pečujících o dítě mimo domácnost odpovídající počet žen. Je to důsledek péče o své dítě z předcházejícího partnerství. Po rozchodu zůstávají děti většinou ve společné domácnosti se svými matkami, ale otec se o děti dále pravidelně stará. Tato praxe se projevuje v tom, že kombinovaná péče o dítě v domácnosti i mimo domácnost je jediný druh sledované péče, ve které převažují muži nad ženami.

Zatímco péči o děti do 15 let v převážné míře zajišťují respondenti v mladším a středním produktivním věku, ve skupině osob pečujících o nemocné či postižené starší 15 let nebo o osoby v pokročilém věku jednoznačně převažují starší ročníky produktivního věku. Téměř ze dvou třetin tuto péči zajišťují padesátiletí a starší respondenti.

Podíl věkových skupin zajišťujících vybrané druhy péče

Vybrané druhy péče	Pečující úhrnem		Podíl věk. skupiny v %			
	abs. v tis.	%	20-29	30-39	40-49	50+
pečující muži a ženy						
dítě mladší 15 let v domácnosti	1863,9	100,0	14,4	60,1	22,5	2,7
jiné dítě mladší 15 let	143,6	100,0	6,6	16,1	20,5	52,2
nemocnou/postiženou/starší osobu	291,0	100,0	6,5	6,8	20,2	63,8
kombinace péče o dítě mladší 15 let v domácnosti a jiné dítě mladší 15 let	86,0	100,0	12,6	57,2	27,1	3,1
kombinace péče o dítě mladší 15 let v domácnosti a nemocnou/postiženou/starší osobu	59,3	100,0	6,6	55,1	29,8	8,5
pečující muži						
dítě mladší 15 let v domácnosti	882,1	100,0	9,9	57,4	28,0	4,7
jiné dítě mladší 15 let	71,1	100,0	7,9	29,3	27,5	30,7
nemocnou/postiženou/starší osobu	118,2	100,0	6,7	9,6	20,4	61,2
kombinace péče o dítě mladší 15 let v domácnosti a jiné dítě mladší 15 let	44,9	100,0	7,1	53,2	34,6	5,1
kombinace péče o dítě mladší 15 let v domácnosti a nemocnou/postiženou/starší osobu	20,2	100,0	4,3	45,2	35,1	15,5
pečující ženy						
dítě mladší 15 let v domácnosti	981,8	100,0	18,5	62,5	17,6	1,0
jiné dítě mladší 15 let	72,5	100,0	5,2	3,1	13,7	73,2
nemocnou/postiženou/starší osobu	172,9	100,0	6,4	4,9	20,1	65,5
kombinace péče o dítě mladší 15 let v domácnosti a jiné dítě mladší 15 let	41,1	100,0	18,6	61,6	18,9	.
kombinace péče o dítě mladší 15 let v domácnosti a nemocnou/postiženou/starší osobu	39,2	100,0	7,7	60,2	27,1	.

II. Harmonizace rodinného a pracovního života ve skupině respondentů pečujících o děti v domácnosti do 15 let

Více než dva milióny osob ve věku 15 až 64 let se staralo o své děti nebo o děti partnera přímo v domácnosti. Jedná se o skupinu respondentů, které se bezprostředně týká problém sladění rodinného a pracovního života. Péči o vlastní dítě v domácnosti stále zajišťují ve větší míře ženy. Jejich počet převyšuje počet mužů o 116 tis. To je dáno v první řadě stávající praxí, kdy po rozchodu rodičů dítě většinou zůstává v domácnosti matky nebo matka od narození dítěte pečuje o ně sama. Převaha počtu pečujících žen nad muži je zřejmá i v jednotlivých skupinách respondentů podle věku nejmladšího dítěte.

Výsledky šetření potvrzují velké změny ve **vzdělanostní struktuře** respondentů. Zatímco ve skupině dětí ve věku 6-14 let nejčastěji pečují o děti v domácnosti osoby se středním vzděláním bez maturity (42,4 %), ve skupině respondentů pečujících o nejmladší dítě ve věku 3-5 let nebo 0-2 roky převládají již respondenti s dosaženým středním stupněm vzdělání s maturitou. Pozoruhodný je podíl vysokoškoláků na péči o dítě v domácnosti ve věku 0-2 let. Téměř čtvrtina (23,9 %) pečujících o děti v domácnosti v tomto věku měla ukončené terciární vzdělání.

Změny ve vzdělanostní struktuře se projevují jak u mužů, tak i u žen. Hlavní rozdíl ve vzdělanostní struktuře mužů a žen nevyplývá v naší společnosti z difference mezi zastoupením základního či vysokoškolského vzdělání, ale v zastoupení středního vzdělání. Česká republika se totiž dlouhodobě vyznačuje vysokým podílem mužů se středním vzděláním bez maturity (vyučených) a mimořádně vysokým podílem žen se středním vzděláním s maturitou. Obecně se naše republika vyznačuje nejvyšším podílem těchto skupin v rámci celé Evropy. Počet středoškolaček s maturitou pečujících o dítě do 15 let převyšuje počet mužů s touto úrovní formálního středního vzdělání absolutně o více než polovinu (v relativním vyjádření 43,3 % všech pečujících žen proti 32,1 % mužů).

Rychlý růst počtu absolventů vysokých škol je zřetelný zvláště u žen. To se přirozeně projevuje v absolutním počtu a relativním zastoupení vysokoškolaček pečujících o své dítě zvláště dětí do dvou let. Vyšší počet vysokoškolaček než vysokoškoláků je ovlivněn rozdíly ve vývoji vzdělanostní struktury obou pohlaví, resp. i růstem počtu žen, které vychovávají děti samy.

Stupeň formálního vzdělání respondentů pečujících o vlastní dítě v domácnosti podle věku nejmladšího dítěte do 15 let

Stupeň vzdělání respondenta	v tis.			
	Celkem 0-14 let	0-2 let	3-5 let	6-14 let
Celkem	2018,8	754,1	417,4	847,2
z toho:				
základní vzdělání - ISCED 1, 2	111,8	48,3	23,8	39,7
střední bez maturity - ISCED 3	755,9	235,2	161,2	359,5
střední s maturitou - ISCED 3, 4	767,3	290,3	165,1	311,9
vysokoškolské - ISCED 5, 6	383,3	180,2	67,4	135,8
Muži celkem	951,4	359,6	200,6	391,2
z toho:				
základní vzdělání - ISCED 1, 2	39,7	18,7	7,8	13,2
střední bez maturity - ISCED 3	417,3	136,5	91,7	189,0
střední s maturitou - ISCED 3, 4	305,0	121,8	65,9	117,3
vysokoškolské - ISCED 5, 6	188,9	82,4	35,1	71,3
Ženy celkem	1067,4	394,5	216,9	456,0
z toho:				
základní vzdělání - ISCED 1, 2	72,1	29,6	16,0	26,5
střední bez maturity - ISCED 3	338,6	98,7	69,5	170,5
střední s maturitou - ISCED 3, 4	462,3	168,5	99,2	194,6
vysokoškolské - ISCED 5, 6	194,4	97,7	32,2	64,5

Zatímco u mužů je vliv věku dítěte na ekonomickou aktivitu malý, má věk dítěte zásadní vliv na ekonomickou aktivitu žen. To je příznačné právě pro péči o děti mladší tří let. Velká většina matek využívá možnost rodičovské dovolené (či pobírání rodičovského příspěvku). Tyto ženy jsou podle národní legislativy považovány v drtivé většině za osoby, jejichž pracovní právní vztah se zaměstnavatelem je regulován zákonnými normami, ale pro účely mezinárodního srovnání jsou klasifikovány jako ekonomicky neaktivní. Pozoruhodná je skutečnost, že **relativně významný počet žen (téměř 70 tis.) nemůže po dosažení třech let věku dítěte nebo během jeho školní docházky najít zaměstnání a podstatně tak zvyšuje celkový počet nezaměstnaných (více než 35 % všech nezaměstnaných žen).** Pokud jsou brány v úvahu i ženy, které aktivně práci nehledají, ale rády by do vhodného zaměstnání nastoupily, má řada matek velké potíže se svým pracovním uplatněním.

Údaje potvrzují, že problém souladu rodinné péče a ekonomické aktivity se týká téměř výhradně žen. Proto je třeba se zaměřit zejména na dostupnost vhodné péče o děti, která by umožnila matkám rychlejší návrat do zaměstnání nebo plnohodnotné vykonávání jejich profese. **Převažující část žen pečujících o děti do 15 let nevyužívá žádné služby organizací nebo osob zabývajících se touto péčí profesionálně** (759 tis. z 1 067 tis. všech pečujících žen, tj. více než 71 %). Vazba mezi využíváním dostupné péče a ekonomickou aktivitou je však zásadně ovlivněna věkem nejmladšího dítěte.

Využívání služeb organizací a osob poskytujících profesionální péči o děti ženami s dětmi ve věku 0-14 let

v tis.

Rozsah využívání zařízení poskytujících péči	Celkem	Věk nejmladšího dítěte		
		0-2 let	3-5 let	6-14 let
15-64leté ženy s dítětem úhrnem	1067,1	394,5	216,6	456,0
z toho:				
ano, do 10 hodin týdně	71,7	11,1	14,5	46,2
ano, 11 až 20 hodin týdně	70,6	8,8	26,3	35,5
ano, 21 až 30 hodin týdně	47,3	8,2	26,4	12,7
ano, 31 až 40 hodin týdně	86,4	8,2	59,3	18,9
ano, více než 40 hodin	32,2	2,8	21,7	7,7
ne	758,7	355,4	68,5	334,8
Úhrnem v procentech	100,0	100,0	100,0	100,0
z toho:				
ano, do 10 hodin týdně	6,7	2,8	6,7	10,1
ano, 11 až 20 hodin týdně	6,6	2,2	12,1	7,8
ano, 21 až 30 hodin týdně	4,4	2,1	12,2	2,8
ano, 31 až 40 hodin týdně	8,1	2,1	27,4	4,1
ano, více než 40 hodin	3,0	0,7	10,0	1,7
ne	71,1	90,1	31,6	73,4

Na rozdíl od situace např. v 70. letech je velmi málo využíváno služeb např. jeslí pro děti ve věku **0-2 roky**. Podíl žen využívajících tyto možnosti nedosahuje 10 %. Právě matky s malými dětmi do dvou let uvádějí, že nemohou využívat služeb organizací péče o děti. Nedostatečná kapacita nebo nevhodná dislokace služeb vyhovujících požadavkům na kvalitu či na rozumné finanční náklady pak ovlivňuje možnost návratu do zaměstnání nebo rozšíření pracovní aktivity.

Podstatně odlišná je situace ve skupině matek pečujících o nejmladší dítě ve věku **3-5 let**. Jedná se zejména o širší využití zařízení poskytujících předškolní péči zejména mateřských škol. Téměř 70 % žen pravidelně posílá své děti do těchto zařízení. Navíc tato zařízení jsou využívána velmi intenzivně. Pokud matky již využívají tyto služby, tak je využívají v takovém rozsahu, aby mohly nastoupit do zaměstnání, a to i na plný úvazek. Více než polovina matek posílá své děti do mateřské školy alespoň

na 30 hodin týdně. Přitom tyto údaje nezahrnují případy dlouhodobé péče zejména prarodičů o tyto děti. Rozsah spoluúčasti dalších institucí a osob je tedy v tomto věku dítěte značný.

Situace se výrazně mění po přechodu dítěte do základní školy. Služby organizací péče o děti využívá v průměru ročně pouze každá čtvrtá žena pečující o tyto děti ve věku **6-14 let**. Převážná část žen využívá tyto služby v omezeném rozsahu do 20 hodin týdně.

Celkem 68 tis. pečujících o děti do 15 let uvedlo, že nedostupnost či nevhodnost služeb má negativní vliv na jejich pracovní uplatnění. Prakticky se jedná pouze o ženy, muži tento problém téměř vůbec nepociťují. Podle výsledků šetření postrádají zejména matky pečující o děti do tří let. Především nedostatek jeslí pak způsobuje, že každá devátá žena pečující o dítě v tomto věku se nemůže vůbec či jen v omezeném rozsahu zapojit do zaměstnání. Nedostatek vhodných zařízení se projevuje i ve skupině žen pečujících o dítě v předškolním věku.

Postrádání služeb organizace péče o nejmladší dítě dle jeho věku s vlivem na pracovní aktivitu (v tis.)

Ukazatel	celkem 0-14 let	0-2 let	3-5 let	6-14 let
	abs. v tis.			
Úhrnem	68,0	45,4	14,1	6,9
Muži	2,1	0,6	0,7	0,8
Ženy	65,9	44,8	13,4	6,0
	v % z celkového počtu osob pečujících o dítě			
Úhrnem	3,4	6,0	3,4	0,8
Muži	0,2	0,2	0,3	0,2
Ženy	6,2	11,4	6,2	1,3

Nedostupnost vhodných zařízení ovlivňuje především pracovní uplatnění žen pečujících o dítě v nejmladším a předškolním věku. **U pracujících žen**, které souběžně pečují o dítě a zároveň pracují, mají vyšší váhu i další faktory, které ztěžují sladění jejich zaměstnání s péčí o dítě. To lze demonstrovat na skupině žen v **postavení zaměstnankyň**.

Celkovou situaci pracujících matek výrazně ovlivňuje **uspořádání pracovní doby zaměstnanců**. Mezi zaměstnanci stále převládá stanovení pevného začátku a konce pracovní doby. V tomto pracovním režimu vykonávají svou profesi téměř tři čtvrtiny všech zaměstnankyň. Dalších devět procent má možnost alespoň posunu začátku a konce pracovní doby při zachování denního počtu hodin. Rigidní uspořádání pracovní doby s pevně stanoveným počtem denně odpracovaných hodin má tedy více než 80 % všech zaměstnankyň. Možnost pružné pracovní doby je velmi nízká.

V porovnání s celou skupinou zaměstnankyň však vykazují matky pečující o děti určité rozdíly. Pokud zaměstnankyně pečují o děti ve věku do dvou let, těch však není mnoho, mají také většinou stanoven pevný začátek a konec pracovní doby. Téměř každá pátá zaměstnankyně má však svůj pracovní režim stanoven individuálně po dohodě se zaměstnavatelem. Proti jiným ženám mají ženy pečující o nejmenší děti i větší možnost jiné úpravy nebo pružné pracovní doby.

Podíl druhů uspořádání, které umožňuje i intenzivní rodinnou péči, však s věkem dítěte klesá. U zaměstnankyň pečujících o děti v předškolním věku má možnost využít pružný způsob stanovení pracovní doby pouze každá pátá žena. Pokud ženy pečují o nejmladší dítě ve školním věku, podíl jednotlivých druhů uspořádání pracovní doby se téměř neliší od této struktury v široké skupině žen, které o žádné dítě ve věku do 15 let nepečují.

Uspořádání pracovní doby žen ve věku 15-64 let v pozici zaměstnance dle věku nejmladšího dítěte v rodině

Ukazatel	Zaměstnankyně úhrnem	Věk nejmladšího dítěte			Bez dítěte 0-14 let
		0-2 let	3-5 let	6-14 let	
v tis.					
Celkem	1804,8	58,4	127,3	344,7	1274,3
z toho:					
pevný začátek a konec	1304,6	32,2	84,9	246,7	940,8
pevný denní počet hodin	156,4	4,0	14,2	33,1	105,1
pružná pracovní doba	185,1	6,6	13,2	37,4	128,0
individuální dohoda se zaměstnavatelem	118,5	11,2	12,3	20,4	74,6
jiná úprava	34,9	3,7	2,4	6,6	22,3
v %					
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
z toho:					
pevný začátek a konec	72,3	55,1	66,7	71,6	73,8
pevný denní počet hodin	8,7	6,8	11,1	9,6	8,2
pružná pracovní doba	10,3	11,3	10,3	10,8	10,0
individuální dohoda se zaměstnavatelem	6,6	19,1	9,7	5,9	5,9
jiná úprava	1,9	6,3	1,9	1,9	1,8

V rámci ad hoc modulu byla zjišťována možnost respondenta vzít si **alespoň jeden den volna z rodinných důvodů nad rámec dovolené nebo volna podle zákoníku práce**. Tuto možnost má (obecně nebo alespoň zřídka) na 75 % všech zaměstnanců. Rozdíl mezi muži a ženami za celou cílovou skupinu šetření 15-64 let je přitom minimální. Je však zřejmé, že dohodu se zaměstnavatelem nad rámec volna stanoveného zákonem mají ve větší míře ženy s malými dětmi. V případě péče o dítě ve věku do pěti let může využít tuto možnost 80 % všech zaměstnankyň. U zaměstnankyň pečujících o dítě ve školním věku lze pozorovat velký nárůst odpovědí „ano zřídka“ na úkor obecné možnosti.

Možnost vzít si alespoň jeden den volna z rodinných důvodů u zaměstnankyň ve věku 15-64 let dle věku nejmladšího dítěte v rodině

Ukazatel	Zaměstnankyně úhrnem	Věk nejmladšího dítěte			Bez dítěte 0-14 let
		0-2 let	3-5 let	6-14 let	
abs. v tis.					
Celkem	1804,8	58,4	127,3	344,7	1274,3
z toho:					
obecně ano	809,7	31,9	64,4	152,8	560,6
zřídka	564,7	14,5	37,6	117,5	395,1
nikdy	422,8	11,2	25,4	73,8	312,5
v %					
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
z toho:					
obecně ano	44,9	54,6	50,6	44,3	44,0
zřídka	31,3	24,8	29,5	34,1	31,0
nikdy	23,4	19,2	19,9	21,4	24,5

Všichni respondenti pečující o děti ve věku 3-8 let byli dotazováni, jestli mají nebo měli možnost **nepracovat alespoň 1 měsíc z důvodu této péče** (s výjimkou mateřské dovolené). Odpovědi na tuto otázku jsou zajímavé zejména z hlediska mezinárodního srovnání za všechny země EU. (Lze

předpokládat, že Eurostat zveřejní údaje v průběhu roku 2012.) Tuto možnost u nás prakticky vůbec nevyužívají muži, naopak ji využilo téměř 90 % žen. Převážná část z nich byly logicky ženy na rodičovské dovolené, popřípadě další ženy jako např. podnikatelky nebo ženy v domácnosti, které se staraly o malé děti a zároveň pobíraly rodičovský příspěvek. V celkovém pohledu tuto možnost vůbec nevyužily nikoliv podnikatelky, ale zaměstnankyně. Jednalo se především o ženy minimálně s maturitou, které urychlily návrat do svého zaměstnání.

S výše uvedenými poznatky korespondují i odpovědi na dotaz v rodinách s nejmladším dítětem ve věku 1-8 let, zda v minulosti či současnosti respondenti využili **rodičovskou dovolenou**. Na rodičovské dovolené bylo pouze 1 % dotazovaných otců, u žen však činil tento podíl více než 85 %. Při zohlednění i těch případů, kdy ženy neměly nárok na využívání možností vyplývajících ze zákonné ochrany zaměstnankyň (rodičovská dovolená) jako např. podnikatelky či další ženy pobírající rodičovský příspěvek, je z výsledků šetření patrné, že vůbec tyto možnosti nevyužila pouze 3 procenta žen s malými dětmi. Opět mezi nimi převládaly zaměstnané ženy s vyšším stupněm vzdělání, které z profesních důvodů začaly po ukončení mateřské dovolené znovu pracovat.

* * * * *

Pravidelnou péči o děti nebo starší osoby poskytuje třetina všech osob ve věku 15-64 let. Relativně nižší počet dětí je ovlivněn v první řadě poklesem porodnosti v druhé polovině devadesátých let a v prvním decenniu tohoto tisíciletí. Úhrnná plodnost žen dosahovala v letech 1996-2003 historicky nejnižších hodnot pod hranicí 1,2. Od roku 2004 plodnost překročila hranici 1,2 a přiblížila se hranici 1,5 v posledních třech letech. Podle předběžných demografických výsledků dosáhla v minulém roce 1,49. Významným faktorem je i skutečnost, že se prodlužuje doba vzdělávání, zvyšuje se věková hranice pro založení rodiny a rychle roste počet single domácností v mladém produktivním věku.

Jednoznačně převládá péče o děti ve věku do 15 let přímo v domácnostech, podstatně méně často respondenti pečují o seniory. Od roku 1995 se zvýšila za 15 let naděje dožití u žen o 4 roky, u mužů dokonce o 4,7 roku. Souběžně se stárnutím obyvatelstva budou růst požadavky na poskytování pravidelné péče nejen ze strany blízkých osob a známých, ale zejména na profesionální sociální zařízení, pečovatelskou službu a specializovaná zdravotnická zařízení.

Projevuje se zřejmá mezigenerační vazba mezi respondenty v mladším a středním produktivním věku 30-49 let a jejich dětmi. Zároveň péči o starší osoby zabezpečují převážně respondenti, kteří již dosáhli padesáti let.

Nejdůležitější roli ve sladění rodinného a pracovního života hraje věk nejmladšího dítěte. Matky pečující o děti do 3 let jednoznačně upřednostňují možnost rodičovské dovolené, resp. pobírání rodičovského příspěvku. Údaje potvrzují, že tato skupina respondentek zároveň častěji než ženy pečující o starší děti postrádala možnost většího využívání služeb organizací poskytujících tuto péči o děti (jesle). Nedostatek vhodné a dostupné péče pociťují i ženy s dětmi v předškolním věku. Přesto většina žen v tomto věku tato zařízení využívá a to velmi intenzivně.

Matky většinou pracují v režimu pevného začátku a konce pracovní doby či pevného denního počtu hodin. Zaměstnankyně s malými dětmi však relativně častěji než jiné ženy mají možnost využívat pružnou pracovní dobu nebo mají individuální dohodu se zaměstnavatelem.

Z dostupných údajů vyplývá, že naše republika patří mezi země s nejnižším podílem zkrácených pracovních úvazků v rámci celé EU. Přechod z plného úvazku na částečný úvazek u žen nebo i u otců s dětmi je však podmíněn tím, aby finanční ohodnocení pečujících bylo i při zkrácení úvazku dostatečně vysoké, protože v současné době je průměrná výše výdělků podstatně nižší, než je tomu ve většině „starých“ členských zemí EU.